

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит

**ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ
ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

**SPECIFIC OF AUDIT OF THE CALCULATING OPERATIONS
ENTERPRISES OF UKRAINE**

Шевченко І.О.

*к.е.н., ст. викладач кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

Куцевол В. О.

*студент факультету Консалтингу і міжнародного бізнесу
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

АНОТАЦІЯ. В статті зроблено спробу надати власне визначення терміну «аудит» шляхом ґрунтовного аналізу існуючих визначень поняття «аудит» закордонними та вітчизняними вченими-економістами та виокремленням підходів до тлумачення даної дефініції. Визначено основні ознаки проведення аудиту на підприємствах. За допомогою статистичних даних наданих у звітах Аудиторської палати України підтверджено необхідність аудиту в Україні. Охарактеризовано та визначено розрахункові операції підприємства, а також наведено напрямки аудиту розрахункових операцій. Теоретично обґрунтовано сутнісне розуміння аудиту розрахункових операцій шляхом узагальнення визначень терміну, мети та завдань аудиту розрахункових операцій. На основі проведеного дослідження

виокремлено особливості аудиту розрахункових операцій підприємств в Україні.

Ключові слова: аудит, розрахункові операції, підприємства, аудит розрахункових операцій, аудиторська діяльність.

АННОТАЦИЯ. В статье сделана попытка предоставить собственное определение термина «аудит» путем основательного анализа существующих определений понятия «аудит» зарубежными и отечественными учеными-экономистами и выделением подходов к толкованию данной дефиниции. Определены основные признаки проведения аудита на предприятиях. С помощью статистических данных предоставленных в отчетах Аудиторской палаты Украины подтверждена необходимость аудита в Украине. Охарактеризованы и определены расчетные операции предприятия, а также приведены направления аудита расчетных операций. Теоретически обосновано сущностное понимание аудита расчетных операций путем обобщения определении срока, цели и задач аудита расчетных операций. На основе проведенного исследования выделены особенности аудита расчетных операций предприятий в Украине.

Ключевые слова: аудит, расчетные операции, предприятия, аудит расчетных операций, аудиторская деятельность.

ANNOTATION. In the current and rapid growth of entrepreneurial activity, there is a need for constant control of private funds from the side of business owners. The issue of the audit of settlement operations is always an actual area of research for both economists and private auditors or owners of Ukrainian enterprises. Thus, the audit of settlement operations is manifested in accordance with the results of the audit, which are presented in the audit report, based on the data formed an audit opinion regarding the activities of the enterprise. It reflects the actual state of affairs of the enterprise under audit. However, there is a constant contradiction between the interests of owners and managers of enterprises and state bodies, creditors, investors. It is these aspects that determine the relevance of the chosen topic of research. The purpose of the article is to consider theoretical

aspects of the audit of settlement operations of enterprises in Ukraine and to distinguish its features. The article attempts to provide the actual definition of the term "audit" by thoroughly analyzing the existing definitions of the concept of "audit" by foreign and domestic economists and identifying approaches to the interpretation of this definition. The basic signs of conducting an audit at the enterprises are determined. The statistical data provided in the reports of the Audit Chamber of Ukraine confirmed the need for an audit in Ukraine. The settlement operations of the enterprise are described and determined, as well as directions of audit of settlement operations are given. The essential understanding of the audit of settlement operations is theoretically substantiated by generalizing the definition of the term, goals and tasks of the audit of settlement operations. On the basis of the conducted research the features of audit of settlement operations of the enterprises in Ukraine are singled out.

Keywords: audit, settlement operations, enterprises, audit of settlement operations, audit activity.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення та стрімкого росту підприємницької діяльності виникає необхідність у постійному контролі за приватними коштами зі сторони власників бізнесу. Питання аудиту розрахункових операцій завжди є актуальним напрямом наукових досліджень як для вчених-економістів, так і для приватних аудиторів або власників підприємств України. Так, аудит розрахункових операцій проявляється у відповідності з результатами перевірки, які наводяться в аудиторському звіті, на основі даних формується аудиторська думка стосовно діяльності підприємства. Аудит відображає реальний стан справ підприємства, на якому проводиться аудит. Проте виникає постійне протиріччя між інтересами власників та керівниками підприємств та державними органами, кредиторами, інвесторами. Саме ці аспекти і обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теоретичних положень аудиту та аудиторської діяльності зробили провідні

іноземні та українські вчені-економісти, такі як Адамс Р., Аренс А., Лоббек Дж., Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик, В. М, О'Рейли, М. Б. Хирш, Бутинець Ф.Ф., Дорош Н.І., Кулаковська Л.П., Мултанівська Т.В., Проскуріна Н. М., Усач Б.Ф. та багатьох інших. Проте останнім часом недостатньо уваги приділено питанням аудиту розрахункових операцій підприємств та їх особливостям в Україні.

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів аудиту розрахункових операцій підприємств в Україні та виокремлення його особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретична обізнаність з приводу аудиту вже багато років викликає певну плутанину. Тому доцільним є проаналізувати сучасні погляди на визначення поняття «аудит».

Таблиця 1

Визначення поняття «аудит» в економічній літературі

Джерело	Поняття	Коментар
1	2	3
Адамс Р. [1]	Аудит може бути визначений як діяльність по здійсненню необхідної суспільству послуги з ціллю підтвердження опублікованої фінансової звітності підприємства з обмеженою відповідальністю.	Це визначення звужує сутнісне розуміння поняття аудит.
Аренс А., Лоббек Дж. [4]	Аудит – це процес, за допомогою якого компетентний незалежний працівник накопичує і оцінює докази про інформацію, піддається кількісній оцінці і належить певній господарській системі, щоб визначити і висловити у своєму висновку ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям.	На думку автора визначати аудит як процес є не доцільним.
Додж Рой. [8]	Аудит – незалежна перевірка і висловлення думки про фінансову звітність підприємства.	На погляд автора це визначення необхідно деталізувати.
Робертсон Д. [13]	Аудит – це процес зменшення до сприятливого рівня інформаційного ризику для користувачів фінансових звітів.	Визначення звужує поняття аудиту.
Аксененко А. Д. [2]	Аудит представляє собою незалежну експертизу і аналіз публічної фінансової звітності суб'єкта господарювання уповноваженими на те особами (аудиторами) з ціллю виявлення її достовірності, повноти і реальності, відповідності діючому законодавству і вимогам, пропонованим до ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, а також інші напрямлення контрольної роботи.	На думку автора це визначення значно розширює зміст поняття «аудит», проте не звертає увагу на завдання.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Андреев В.Д. [3]	Аудит – це незалежна перевірка фінансових звітів чи відносної до них фінансової інформації про об'єкт, з ціллю отримання висновків.	Автор вважає, що це визначення дещо не точно розкриває суть аудиту.
Білуха М.Т. [6]	Аудит – це незалежна форма аудиторського контролю, представлена суб'єктам підприємницької діяльності на договірних засадах з питань ефективності господарювання і достовірності її відображення в бухгалтерському обліку і звітності.	На думку автора визначення поняття аудит як форма контролю є доцільним.
Сухарева Л., Дмитренко І. [14]	Аудит – це система взаємопов'язаних контрольних дій незалежних суб'єктів (аудиторів), що здійснюються на контрактних і платних засадах з метою діагностування та оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств усіх форм власності з точки зору доцільності і достовірності здійснення господарських операцій, відображених в обліку і звітності; ступеня відповідності їх чинному законодавству.	Автор вважає, що це визначення повністю розкриває суть поняття «аудит».
Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. [12]	Аудит – це незалежна експертиза обліку, фінансової звітності і висловлювання думки аудитора відносно повноти, законності і достовірності відображення в них фінансово-господарських операцій господарюючого об'єкта.	На думку автора аудит і експертиза два несумісні поняття.
Зубілевич С.Я., Голов С. Ф. [11]	Аудит – це процес, зменшаючий до прийняттого рівня інформаційний ризик користувачів фінансової звітності.	Автор вважає, що це визначення не розширює зміст поняття «аудит».
Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик, В. М. О'Рейли, М. Б. Хирш. [5]	Аудитом називається систематичний процес об'єктивного збору і оцінки свідчень про економічні дії і події з ціллю вивчення ступеня відповідності цих тверджень встановленим критеріям і представлення результатів зацікавленим користувачам.	Автор вважає, що це визначення зовсім не правильно трактує дефініцію «аудит».

Як видно з таблиці 1, існує дуже багато визначень поняття «аудит». Проте розвиток аудиту на практиці гальмується низкою невирішених питань, головним з яких є плутанина в ключових поняттях і суперечки між існуючими підходами до базових термінів.

Аналіз визначень поняття "аудит" різними авторами-дослідниками показав, що в науковому середовищі не існує єдиного погляду на визначення поняття «аудит». Тому аналіз спеціалізованої літератури дав змогу автору виокремити підходи до визначення даної дефініції.

Автором представлено основні підходи визначення аудиту (рис. 1).

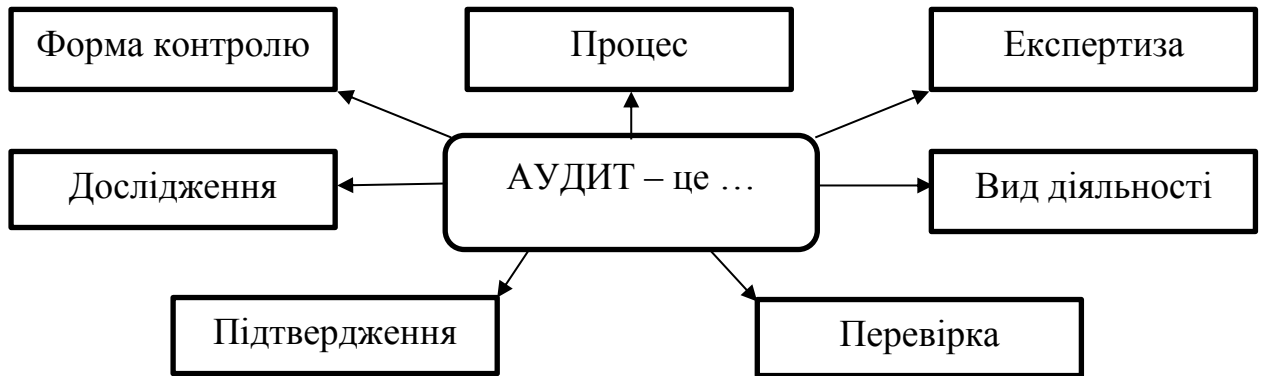

Рис. 1. Існуючі підходи до визначення поняття "аудит" у літературних джерелах (узагальнено автором за 1,2,3,4,5,6,8,11,12,13,14).

Як видно з рис.1, існує безліч підходів, проте на думку автора необхідно звернути увагу саме на визначення аудиту яке наведено в нормативно законодавчій базі, а саме Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»: аудит фінансової звітності - аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам. На думку автора, саме це визначення найбільш повно розкриває сутнісне розуміння даного поняття.

Аналіз спеціалізованої літератури з аудиту дав змогу авторам надати власне визначення аудиту – послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності підприємства, з метою відображення реального стану діяльності підприємства.

Розгляд теоретичної основи аудиту дав змогу авторам виокремити основні ознаки аудиту в Україні:

1) аудит тісно пов'язаний з проведенням процедур перевірки фінансових звітів;

2) при складанні звіту аудиту висловлюється незалежна думка аудитора;

3) всі судження аудитора мають базуватись на концепції суттєвості інформації, яка міститься у фінансових звітах.

Значення аудиту більш повно визначається статистичними даними Аудиторської палати України (далі – АПУ). Авторами представлено динаміку основних показників. Необхідно зупинитися на динаміці суб'єктів аудиторської діяльності, включених до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів за 2013-2018 роки по Україні в цілому (табл. 2.).

Таблиця 2

Кількість суб'єктів аудиторської діяльності у 2013-2018 роки

Рік	Кількість суб'єктів аудиторської діяльності, включених до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів станом на 31 грудня	Подано звітів до АПУ		Кількість суб'єктів аудиторської діяльності, що не подали звітність
		Кількість	%	
2013	1 862	1 792	96,2	70
2014	1 672	1 609	96,2	63
2015	1 488	1 452	97,6	36
2016	1 326	1 272	95,9	54
2017	1 107	1 071	96,8	36
2018	1045	1008	96,5	37

Загалом ринок аудиторських послуг в Україні дуже різноманітний і характеризується тим, що має велику кількість розшарувань учасників. Близько 60% його обсягу належить провідним аудиторським фірмам, з них

найбільша частка ринку належить міжнародним аудиторським компаніям «Великої четвірки», які обслуговують близько 44 % загального обсягу ринку.

Наведена в табл. 2 інформація про кількість суб'єктів аудиторської діяльності у 2013-2018 роки свідчить про те, що з кожним роком спостерігається тенденція їх зменшення (у порівнянні з минулим роком – на 5.61 %), що вказує на дії деяких факторів, а саме: кризових явищ в суспільстві, змін в податковому законодавстві, посиленні вимог до аудиторської професії з боку регуляторів, внаслідок яких стався відтік суб'єктів господарювання з професії.

Необхідно зауважити, що не дивлячись на зменшення з кожним роком кількості об'єктів аудиторської діяльності в Україні, обсяг наданих послуг суб'єктами аудиторської діяльності в цілому по країні зріс порівняно з іншими роками.

Що стосується м. Харків та Харківської області, то автором надані наступні дані щодо розвитку аудиторської діяльності в даному регіоні країни. Так, станом на 2018 р. по м. Харків та Харківській області в Реєстрі аудиторів та аудиторських фірм АПУ зареєстровано 73 суб'єкта аудиторської діяльності, а саме: 4 фізичних особи (аудиторів) та 69 юридичних осіб (аудиторських фірм).

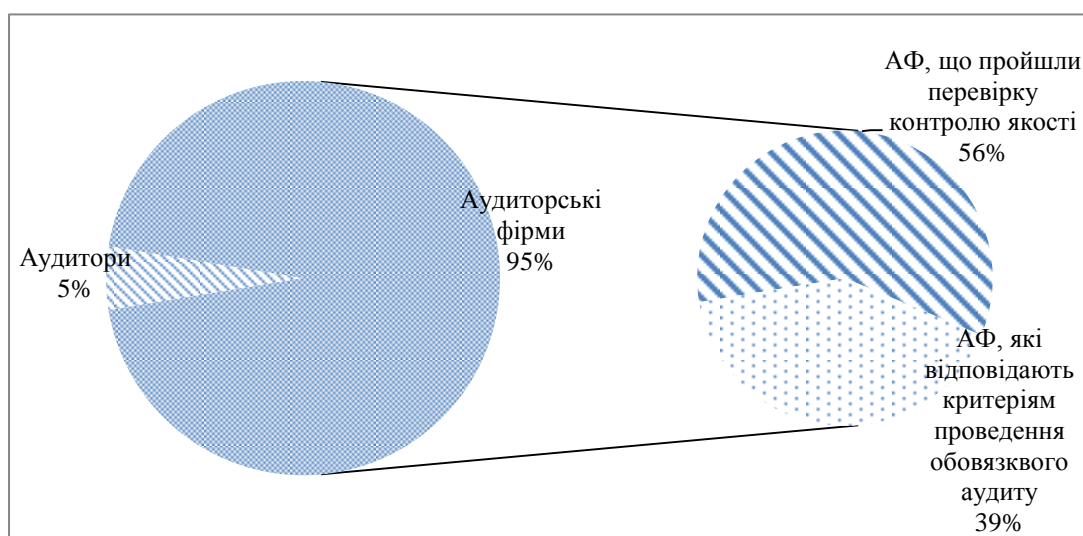

Рис. 2 Структура Реєстру аудиторів та аудиторських фірм АПУ по м. Харків та Харківській обл. станом на 2018 рік.

Таким чином, ринкова економіка вимагає від підприємства підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом.

Важлива роль в реалізації цієї задачі відводиться обліку та аудиту розрахункових операцій підприємства, про що буде йти мова у наступному підрозділі.

У сучасних умовах господарювання гроші є невід'ємним атрибутом в процесі підприємницької діяльності.

Підприємства, які підписують угоду, пов'язану з постачанням матеріальних цінностей та наданням послуг вступають у розрахункові відносини з іншими підприємствами, особами, організаціями тощо.

Розрахункові операції – це взаємовідносини між підприємствами, підприємцями і фізичними особами за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна. Вони можуть приймати як готівкову так і безготівкову форму. (рис. 2).

Готівкова форма розрахунків застосовується для обслуговування населення. Отримуючи грошові доходи, населення задовольняє свої власні потреби, купуючи товари, послуги і здійснює інші платежі.

Безготівкова форма розрахунків в свою чергу здійснюється за допомогою банків при перерахуванні певної суми з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів.

На рисунку 3 авторами представлено більш розкрите поняття «розрахункових операцій».

В сучасності підприємства віддають перевагу безготівковим розрахункам. Це пов'язано з тим, що підприємства, використовуючи безготівкову форму розрахунків, значно зменшують свої витрати на їх здійснення. Правильна організація і побудова обліку грошових розрахунків між підприємствами мають велике значення, оскільки забезпечують швидке

завершення кругообігу оборотних коштів (коштів обігу), перехід їх з товарної форми в грошову, створюють необхідні умови для безперебійної оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей.

Рис.3. Форма і види розрахункових операцій підприємства

Як видно з рис. 3, розрахункові операції підприємства мають дві форми (готівкову та безготівкову) та два види (з юридичними і фізичними особами).

У фінансах підприємства, так само як і в обліку підприємства під розрахунковими операціями розуміють:

1) здійснення оплати іншим юридичним і фізичним особам отриманих від них товарів, робіт, послуг, праці й інших матеріальних і нематеріальних активів шляхом перерахування або видачі готівки, передачі товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі права власності на акції, облігації або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства;

2) одержання від юридичних і фізичних осіб товарів, робіт, послуг, результатів праці, акцій, облігацій або частини статутного капіталу й інших матеріальних і нематеріальних активів на правах покупця, засновника тощо;

3) одержання від юридичних і фізичних осіб коштів, товарів, робіт, послуг, акцій, облігацій або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів у порядку оплати переданих товарів, робіт, послуг й інших матеріальних і нематеріальних активів;

4) передача готової продукції, товарів, виконання робіт або надання послуг, передача права власності на акції, облігації або частину статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства на правах постачальника (підрядчика) іншим юридичним і фізичним особам.

Розрахункові операції, які виникають між підприємствами та установами, здійснюються, як правило, за допомогою грошей. Таким чином, розрахункові операції виступають важливим фактором забезпечення кругообігу засобів, а їх своєчасне завершення слугує необхідною умовою безперервного процесу виробництва. Будь-який господарюючий суб'єкт не може обійтися без взаємодії з іншими економічними суб'єктами. Тому чим краще організован аудит на підприємстві, тим краще буде забезпечуватись підприємство грошовим обігом, тому що ділянка розрахункових операцій достатньо широко розповсюджена проміж всієї діяльності суб'єкта господарювання. Тому аудит є необхідним при зауваженні кількості та важливості показників грошового обігу. В аудиті, прийнято виділяти:

розрахунки з постачальниками та підрядниками, з покупцями і замовниками, з іншими дебіторами і кредиторами, у тому числі розрахунки за претензіями, з персоналом за іншими операціями і з підзвітними особами. Сутнісне розуміння аудиту розрахункових операцій підприємства наведено на рис 4.

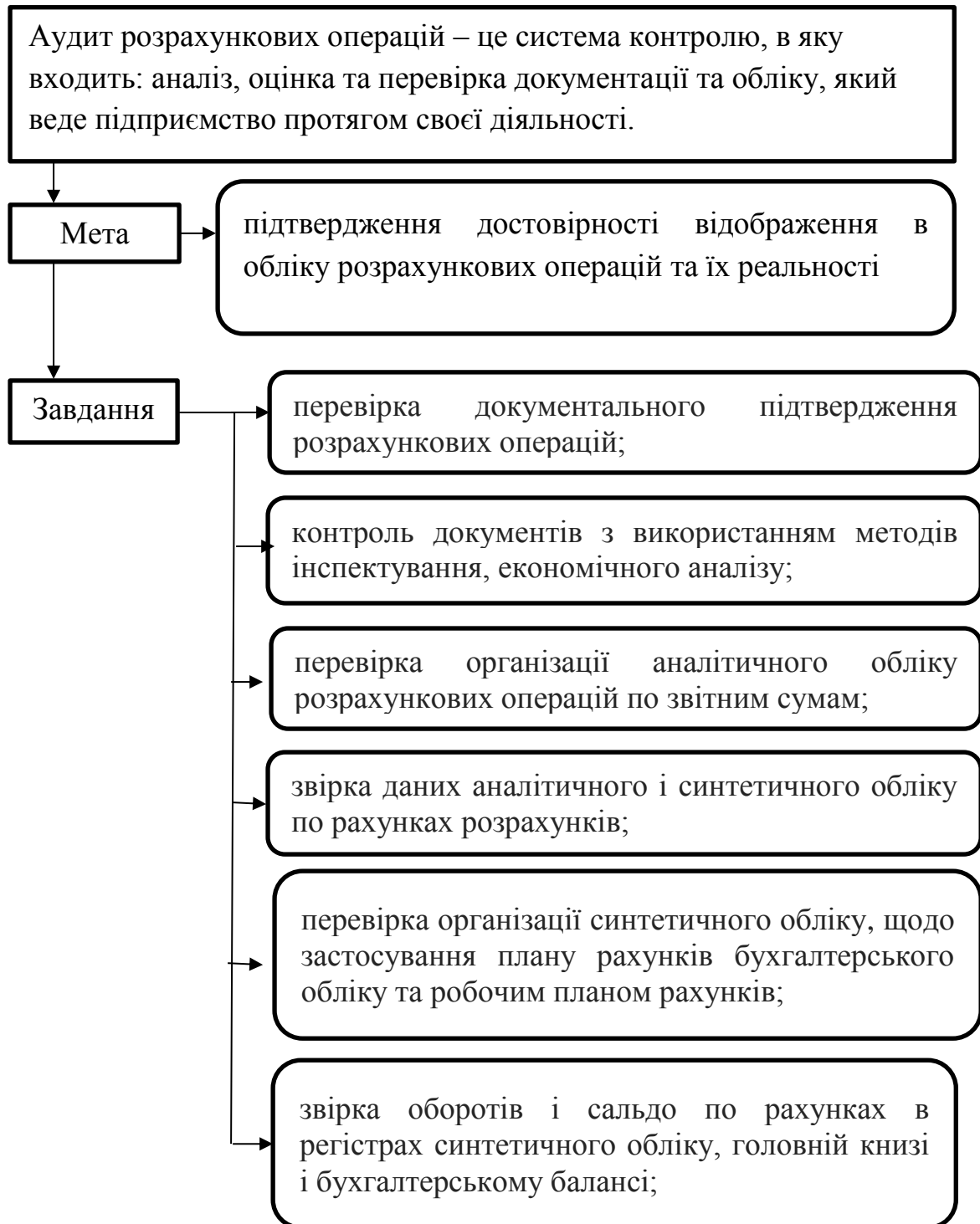

Рис. 4. Сутнісне розуміння аудиту розрахункових операцій підприємства

Для повного розкриття теми дослідження доцільним є виокремити особливості обліку та аудиту розрахункових операцій підприємства на основі розглянутого теоретичного матеріалу. Особливості аудиту розрахункових операцій розрахункових операцій наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Особливості аудиту розрахункових операцій підприємства

Назва	Характеристика
1	2
Джерела інформації аудиту розрахункових операцій	При проведенні перевірки розрахункових операцій підприємства аудиторю потрібно перевірити велику кількість документів, то му що при розрахункових операціях підприємство має справи з великою кількістю бланків, відомостей та договорів.
Нормативно-правова база аудиту розрахункових операцій	Нормативно-правова база аудиту розрахункових операцій налічує достатню кількість актів, законів, розпоряджень, які потрібно дотримуватись аудиторю. За умов постійного реформування законодавчої базу України, аудиторю потрібно завжди брати до уваги, не тільки існуючу нормативну базу, а й бути уважним до змін, які її торкаються
Алгоритм перевірки розрахункових операцій	Необхідно зазначити проте що розрахункові операції займають найбільш питому вагу серед всієї діяльності суб'єкта господарювання, тому і перевірка, а саме аудит розрахункових операцій це найбільш складний та місткий елемент аудиту. Алгоритм проведення аудиту розрахункових операцій є достатньо складним тому аудиторю потрібно зосередитись на всіх ланках розрахункових операцій. В цьому полягає складність проведення такої перевірки.
Завдання аудиту розрахункових операцій	складність полягає в тому що розрахункові операції можуть проводитись у двох формах: готівковій та безготівковій. Це додає складності приведенні обліку, тому що потрібно брати до уваги грошові кошти які є в наявності та грошу на рахунках в банках або карткових рахунках.

Як видно з табл. 3, існує певна кількість особливостей обліку розрахункових операцій підприємства, яка полягає у наступному: джерела інформації, нормативно-правова база, алгоритм перевірки розрахункових операцій, завдання обліку та аудиту розрахункових операцій.

До основних напрямків аудиту розрахункових операцій відносять перевірку:

- 1) своєчасності розрахунків з бюджетом та перерахування заборгованості кредиторам;
- 2) достовірності даних обліку операцій із зобов'язаннями;
- 3) наявності, правильності оформлення і дотримання умов договорів та інших документів, що визначають права та обов'язки сторін з постачання ТМЦ, виконання робіт, надання послуг;
- 4) дотримання діючих нормативних актів в частині відшкодування витрат по службових відрядженнях та інше.

Висновки. Раціональна організація контролю за станом розрахунків сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань по постачаннях продукції в заданому асортименті і якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скорочення дебіторської та кредиторської заборгованості, прискоренню оборотності оборотних коштів і поліпшенню фінансового стану підприємства.

Бібліографічний список:

1. Адамс Р. Основы аудита: пер. с англ Ю. А. Ариненко и др. — М.: Аудит: Изд. Сб-ник «Юнити», 1995. — 398 с.
2. Аксененко А. Д. Аудит: современная организация и развитие // Бухучет, 1992, № 7
3. Андреев В.Д. Практический аудит: справочное пособие. — М.: Экономика, 1994. — 366 с.
4. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит: пер. с англ.; Гл. Редактор серии проф. Я. В. Соколов. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 560 с.
5. Аудит Монтгомери / Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик, В. М, О'Рейли, М. Б. Хирш; Пер. с англ. Под ред. проф. Я. В. Соколова. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. — 542 с.
6. Білуха М.Т. Курс аудиту: підручник. — 2-ге вид., перероб. — К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. — 574 с.

7. Гончарук Я. А. Аудит: навч. посіб. / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький; 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 433 с.
8. Додж Рой. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита — М.: ФиС, ЮНИТИ, 1992
9. Дорош Н.І. Аудит: теорія і практика / Н.І. Дорош. – К.: Знання, 2006. – 495 с.
10. Загородній А.Г. Облік і аудит: термінолог. Словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партін. – Львів: «Центр Європи», 2002. – 671 с.
11. Зубілевич С.Я., Голов С. Ф. Основи аудиту. — К: Ділова Україна, 1996. — 375 с.
12. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: підручник / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. – К.: Каравела, 2009. – 544 с.
13. Робертсон Д. Аудит: пер. с англ. — М.: КРМЕ, Аудиторская фирма «Контакт», 1993. — 496 с.
14. Сухарева Л., Дмитренко І. Аудит: про терміни і термінологію // Бухгалтерський облік і аудит. — 1994. — №9. — С. 8-10.

